

جهان تعاون و تعاونی‌ها

شیوا عرب نژاد، مهندس ترویج و آموزش کشاورزی

این مقاله به شناخت جهان تعاون و تعاونیها پرداخته و در این بین جایگاه و رسالت تعاونی را جهت تحقق امر یابی شده مورد بررسی قرار می دهد. نحوه جاگیری و محل یابی تعاون در جهان تعاونیها مهم ترین مسأله ای است که این تحقیق به دنبال پاسخ به آن است که چنان چه این مهم انجام شود می تواند روند مناسب تری را برای توسعه و عمران در مناطق مختلف جهان داشته باشد.

جهانی شدن که مرکز ثقل آن جهانی شدن اقتصاد است، روندی اجتناب ناپذیر از توسعه اقتصاد جهان و مرحله جدیدی از توسعه بخش اقتصاد در سطح بین المللی است. جهانی شدن تعاونی‌ها به چرخه جهانی و تخمین منابع اقتصادی که شامل سرمایه ها، فناوری ها، کالاها، نیروی کار و .... می باشد که از مرزهای هر کشور نیز می گذرد. این امر باعث می شود که اقتصاد بسیاری از کشورها متقابلاً باز تر و وابسته تر به یکدیگر شود و توسعه اقتصادی این کشورها و تمامی جهان متقابلاً بر یکدیگر تاثیر گذاشته و کنترل شود.

بر طرف سازند. طبقه کشاورز در ایران مانند بسیاری از مردم جوامع روستایی در گوشه و کنار جهان در اغلب مواقع عملیات کاشت، داشت و برداشت محصول را با کمک یکدیگر انجام می دادند. این نوع همکاری را می توان، "زراعت جمعی" با حفظ خصوصیات مالکیت و انتفاع فردی از زمین نامید که هنوز در میان کشاورزان متداول است.

پیشینه نهضت تعاون

همکاری و تعاون در زمینه های اقتصادی و اجتماعی یکی از عوامل مؤثر در رفع مشکلات زندگی بشر به شمار می رود. شواهد تاریخی و بررسی ها نشان می دهند

و اجتماعی و فرهنگی جامعه دیروز می باشد (دکتر اسماعیل شهبازی).

سابقه فعالیت تعاونی‌ها در ایران

تعاون و همکاری به معنی وسیع کلمه و با توجه به مفهوم اجتماعی آن در ایران مانند دیگر نقاط جهان دارای سابقه ای طولانی است. زیرا همکاری و همبستگی از خصایص ایرانیان و جزء رسوم ملی مردم این مرز و بوم محسوب می شود و ایرانیان از قدیم الایام با الهام از روح آزادی و پیروی از تعالیم مذهبی پیوسته کوشش داشته اند مسائل و مشکلات عمده را که فرد به تنهایی قادر به رفع آن نیست را با همکاری یکدیگر

بر مبنای بیش از نیم قرن تجربه به صورت آزمایش و خطا در جریان نوآوری، توجیه و ترویج نظام تعاون و اصول و موازین و راه و روش های مدون و قانونی آن در زمینه مختلف و متفاوت تولید و خدماتی و مصرفی و عمدتاً در بین توده های دهقانی و کارگری و کارمندی، اینک وقت آن رسیده که بر مبنای برداشت ها و تجربه های روزاندوز فود، به گشایش بانی نو در مطالعه و تحلیل محتوای فلسفه وجودی نظام تعاون، به عنوان یکی از ارکان نظام بخش اقتصاد ملی در عرصه های اجرا و عمل، اقدام نماییم. بلکه از این رهگذر در بایم که فلسفه وجودی نظام تعاون امروز به عنوان یک سرمایه اقتصادی

که تداوم زندگی بسیاری از جوامع انسانی تا حدود زیادی به تعاون مدیون است. منشأ طلوع و توسعه نهضت تعاونی نوین را باید در تحولات و تغییرات عمیق اقتصادی، اجتماعی و سیاسی که در اواخر قرن ۱۸ میلادی در اروپا پدیدار شد و در سراسر قرن نوزدهم نیز ادامه یافت، جستجو کرد. تعاون در ابتدای پیدایش مبتنی بر رویکردی ساده بود، اما با مرور زمان و گسترده شدن ابعاد اقتصادی - اجتماعی زندگی بشر، رنگ پیچیده ای گرفت و به منظور تحکیم پایه ها و مبانی این بخش و بهره برداری بیشتر جامعه از منافع تعاون، اصولی به شرح زیر تدوین و ارائه شده است:

تعاونی شامل ۳ اصل اساسی می باشد:

- ۱- عضویت در شرکتهای تعاونی آزاد و اختیاری است و شرکت تعاونی، شرکت افراد است نه سرمایه، ۲- تمام اعضاء شرکت با هم برابر و طبق قانون هر عضو دارای یک رأی است، ۳- در شرکت های تعاونی کلیه افراد دارای منافع مشترک می باشند و برای این منظور با یکدیگر همکاری می کنند.

نظری بر پیشینه تعاون در ایران
اولین سنگ زیربنای گسترش فراگیر نظام تعاون در ایران، عملاً در اجرای لایحه اصلاحی قانون اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۰ بنا نهاده شد، هر چند که سابقه تأسیس تعاونی های اولیه به دهه های دوم و سوم سده ۱۳۰۰ می رسد. در اجرای لایحه اصلاحی فقط برای روستاییان صاحب نسق زراعی که همزمان با اجرای قانون، به عضویت شرکت تعاونی جدید التأسیس، روستایی خود نیز درآمده بودند، سند مالکیت اراضی مربوط صادر می گردید. بدین ترتیب، در آن زمان و در اجرای آن قانون، دارا بودن برگ عضویت در شرکت تعاونی روستایی محل، تنها وسیله تملک اراضی نسقی مورد کشت و کار هر کشاورز صاحب نسق و مدعی شمول خود در لایحه اصلاحی قانون اصلاحات ارضی، به حساب می آمد. از این رو، دست کم درباره تعاونی های روستایی، می توان گفت که این اولین سنگ زیربنای تعاون در بین توده های روستایی، بر مبنای "وسیله مندی" یا "وسیله

مداری" نظام تعاون نهاده شده است.

اصول تعاون

- ۱- عضویت اختیاری و آزاد
- ۲- کنترل دموکراتیک توسط اعضاء
- ۳- مشارکت اقتصادی اعضاء
- ۴- خودگردانی و عدم وابستگی
- ۵- آموزش و اطلاع رسانی
- ۶- همکاری بین تعاونی ها
- ۷- توجه به جامعه و توسعه پایدار

جهانی شدن از بزرگ ترین چالش تعاونی هادر نیم قرن اخیر به شمار می آید (بوک ۱۳۸۰، کومروس ۱۳۸۲)

سه تن از پیشگامان

نهضت تعاون در جهان

رابرت آون، شارل فوریه و دکتر ویلیام کینگ سه تن از پیشگامان بودند که اندیشه و نقش تعیین کننده ای در پی ریزی نظام وسیع تعاونی داشتند.

"آون" طرح تشکیل دهکده های تعاونی را به جامعه تقدیم کرد که بر اساس اجرای این برنامه مشکل بیکاری را حل و فقر عمومی را ریشه کن سازد.

"فوریه" در زمینه تغییر دستمزد کارگران مساعی فراوان مبذول داشت و کوشید تا طبقه کارگر را در لوای تشکیلات متحد سازد که حافظ منابع و مدافع حقوق آنها باشد. بدون تردید فقط پیروان و مدیران واقعی آون و فوریه توانستند شرکتهای تعاونی ای را که بر پایه صحیح و تزلزل ناپذیری استوار باشند را تشکیل دهند.

"دکتر ویلیام کینگ" از پیروان وفادار آون و فوریه به شمار می آید و برای تحقق نظرات پیشوایان خود زحمات زیادی متحمل شد. وی اعلام داشت که شرکت تعاونی یک سازمان اجتماعی است که نیروی اراده افراد متکی و مظهر تمایلات آنان محسوب می شود و هیچ قدرتی در جهان قادر نیست که بتواند همکاری را از صورت ارادی خارج و به قهری و جبری مبدل سازد. به همین جهت نهضت تعاونی باید به قدرت معنوی و انسانی افراد متکی باشد، زیرا همبستگی و اتکای تعاونی ها به قدرت خارجی موجب

عدم استحکام و تزلزل ارکان آنها است. از آنجا که در کشورهای مختلف دنیا، تعاونی ها توسط افرادی تشکیل می شوند که دارای عقاید، نژادها، نظرات سیاسی و مذهبی مختلف اند، لذا لازم است که طرفداران این نهضت رعایت اصل بی طرفی را مورد توجه قرار دهند و از هر گونه وابستگی به گروههای ویژه اجتناب نمایند.

***

جهانی شدن پدیده ای است که بر اساس آن مردم جهان در یک جامعه واحد و فراگیر جهانی به هم می پیوندند و در تصمیم گیری و فعالیت های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی انسان ها نقش مرزهای جغرافیایی به حداقل کاهش می یابد. ظهور جهانی شدن در دنیای امروز تعاونی ها را با چالش ها، فرصت ها و تهدیدهایی مواجه نموده است. تجارت آزاد منجر به واردات ارزان شده و شیوه های سنتی امرار معاش (کشاورزی) را نیز مورد تهدید قرار خواهد داد و انحصارات بزرگ بازرگانی موجب خواهد گردید که تولید کنندگان کوچک به دشواری بتوانند کالاها را خود را به فروش برسانند. جهانی شدن شمشیری است ۲ لبه، به این معنی که برای هر کشور سود و زیان هایی دارد. یکی از کارشناسان مجمع اقتصاد جهانی می گوید جهانی شدن موجی است عظیم که اگر موج سوار خوبی نباشید غرق خواهید شد. (فصلنامه شماره ۵ مدیریت دولتی)

جهانی شدن و قدرت

جهانی شدن روابط قدرت را تغییر می دهد. در سطح سیاست های داخلی، جهانی شدن، روابط بین قدرت، حکومت، تجارت، جامعه مدنی را تغییر می دهد. به طور اساسی تر، جهانی شدن چشم انداز های صلح را هم در بین کشورهای و هم در درون آنها تغییر می دهد.

جهانی شدن و فرهنگ

جهانی شدن فرهنگ می تواند تنوع فرهنگی را هم افزایش و هم کاهش دهد. با رواج فرهنگ های خارجی از طریق قدرت

ارتباطات، بازاریابی و مهاجرت، جهانی شدن تنوع فرهنگی را افزایش می دهد. در صورتی که یک فرهنگ خارجی جایگزین یک فرهنگ محلی گردد، جهانی شدن موجب کاهش تنوع فرهنگی می شود. هر دو نوع این آثار می تواند مشکل ساز باشد. نگاه خوشبینانه به پدیده جهانی شدن مدعی است که طی چند دهه اخیر، جهانی شدن موجب رشد تولید ناخالص داخلی در جهان شده و سرمایه گذاری خارجی بویژه در کشورهای جهان سوم از رشد سریعی برخوردار گردیده است.

تحول در مفهوم کار در عصر جهانی شدن

به واسطه تشدید و تسریع پیشرفت فن آوری، دیگر ارزش اضافی کار برای ایجاد ارزش اضافی ثروت ضروری نیست. به عبارت دیگر با کار کمتر می توان ثروت بیشتری تحصیل کرد. در چنین شرایطی کار محدودیت اجتماعی، اقتصادی، ایدئولوژیکی و سازمانی خود را از دست داده است. جهانی شدن پیروسی فعال تر است که به طور مداوم، مستمر و هماهنگ در حوزه سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جهان اتفاق می افتد.

موقعیت دولت در عصر جهانی شدن

فرآیندی که در عصر جهانی شدن مشاهده می شود تداخل بخشهای خصوصی و دولتی، ساختارها، منافع و عرصه ها است که با خود نفوذپذیری متقابل را به همراه داشته و همین امر توانایی دولت ها را برای منزوی ساختن و جدا کردن خود از سایه بخش ها به حداقل ممکن کاهش می دهد.

جهان تعاون و تعاونیها

جهت ورود به فرآیند جهانی شدن، ایجاد فضای رقابتی مهم ترین و اصلی ترین بستر می باشد. در نتیجه با توجه به شرایط جدید جهانی، ایجاد فضای رقابتی در کشور و به تبع آن افزایش قدرت رقابت پذیری اقتصاد ملی از مهم ترین وظایف دولت ها به ویژه در کشورهای در حال توسعه است. ایجاد

فضای رقابتی در کشور باعث رشد بخش های مزیت دار از طریق گسترش بازار محصولات این بخش ها از سطح داخلی به سطح بین المللی خواهد شد. نتیجه این امر، دستیابی به توسعه در ابعاد گوناگون صنعتی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است. بخش تعاون نیز به عنوان یکی از بخش های اصلی اقتصاد ایران به دنبال ایفای نقش خود در این زمینه بوده، به گونه ای که بتواند در بلند مدت توسعه پایدار را برای بخش تعاون و نیز کشور به دنبال داشته باشد. در حال حاضر حضور گسترده بخش تعاون تقریباً در تمامی زمینه های تولیدی - خدماتی موجب شده که آنها نتوانند افزایش لازم را کسب نمایند. برای حل این مسأله، ضرورت سامان دهی مکان این بخش در قالب خوشه ها اجتناب ناپذیر به نظر می رسد. بدون تشکیل یک بدنه مستحکم و به هم وابسته، رقابت بخش تعاون با بخش های دولتی و خصوصی و نیز با رقبای خارجی و نیز ارتقای توان رقابتی کشور میسر نمی گردد. از سوی دیگر، به دلیل محدودیتهای مالی، نیروی انسانی و تکنولوژیکی، امکان توسعه تمامی زمینه های این بخش بطور همزمان وجود ندارد. پس باید زمینه هایی از آن به عنوان محور توسعه بخش انتخاب نموده، به گونه ای که توسعه آنها بتواند بیشترین تأثیر را برای بخش تعاون به دنبال داشته باشد. این امر موجب هدایت منابع به سمت فعالیت هایی خواهد گردید که بیشترین بهره وری را به دنبال داشته باشند.

جهانی شدن تعاونیها

جهانی شدن تعاونیها تناقضات زیادی را در معرض دید انسان قرار می دهد، بدین معنا که در حالی که این پدیده گسترش دوستی ها، همسوئی ها و عناصر مشترک بشری را به معرض نمایش می گذارد و ضمناً باعث تشدید تنش ها، اختلافات، نابرابری ها، افزایش فاصله فقر و حاشیه نشینی می شود. از مختصات بارز جهانی شدن می توان سرعت که همواره با آن کیفیت تعاملات اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و امنیتی هم می باشد را نام برد. ریشه جهانی شدن کنونی

را باید در ظهور سرمایه داری و متعاقب آن حدوث تحولات شگرف تکنولوژیکی، اقتصادی و ارتباطی جستجو کنیم.

پدیده جهانی شدن را نباید به سادگی در قالب یک استراتژی، برنامه و پروژه که از سوی قدرتهای بزرگ صنعتی طراحی شده تصور کرد، بلکه بر عکس به نظر می رسد که آن یک پدیده لحام گسیخته باشد که بدون نقشه و قطب نما به پیش می رود و جوامع گوناگون را به صور مختلف تحت تأثیر خود قرار می دهد.

جهانی شدن و تطبیق تعاونیها

در دهه های گذشته روند نوآوری شتاب فزاینده ای یافته و یک محصول یا فرآیند جدید حتی طی چند ماه دچار تحول شده و برخی محصولات حاصل از برنامه تحقیق و توسعه به مرحله تجاری نمی رسند و بنابراین ریسک شرکت ها بالاست. در شرایط جهانی شدن، برقراری ارتباط منسجم بین شرکت های تعاونی الزامی به نظر می رسد. این ارتباط در شرایط جهانی شدن الزاماً باید در سطح بین المللی باشد. در این راستا اقتصاددانان مقوله بین المللی شدن را مطرح می کنند.

مفهوم تجارت در قرن جدید، تغییرات فاحش یافته و مقوله "جهانی شدن" نیز تحولات اجتماعی و اقتصادی را شدیداً متحول ساخته است. امروزه موفقیت در عرصه رقابت های جهانی به ظرفیت ایجاد نوآوری شدیداً وابسته بوده و سودآوری شرکت ها در دوره های طولانی مدت بستگی به بهبود مستمر عملکرد در زمینه ارائه فرآیندها و محصولات نوین و نیز جستجوی بازار جدید دارد. در این راستا اتخاذ راهکارها در سلسله مراتب ارتقای کیفیت زنجیره تولید برای توفیق مستمر شرکت ها اجتناب ناپذیر است.

امروزه ایجاد اشتغال، تولید و سرمایه گذاری در راستای نیل به اهداف اقتصادی در بخش تعاون است. در ایجاد بخش تعاون با ایجاد تعاونیها در گستره وسیعی از فعالیت ها و اهداف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منشأ ارائه خدمات گوناگون و تولید کالای مختلف می باشد و هر کدام در جای خود

تأثیر مهمی در پیشبرد اهداف و برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دارند. به همین دلیل در قانون اساسی از بخش تعاون به عنوان یکی از سه بخش اساسی در فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی یاد شده است. اداره موفق واحد تولیدی و غلبه بر مسائل و مشکلات موجود مستلزم توجه و به کارگیری صحیح اصول، ضوابط، معیارهای موجود در زمینه‌های مختلف اقتصادی است. در ساماندهی این بخش از اقتصاد، توجه به دو بعد عرضه و تقاضا حائز اهمیت است. سازماندهی عرضه و یا به عبارت دیگر سازماندهی ارتباطات بین صنایع یکی از فاکتورهای تعیین کننده در کنار مقیاس تولید مورد نیاز برای کسب مزیت رقابتی در صحنه جهانی است. (دکتر بهروز زاری)

در راستای تمرکززدایی و کاستن از بار سنگین و مسئولیت‌های بخش دولتی و واگذاری امور و مسئولیت‌ها و تعهدات به بخش‌های غیر دولتی (بخش خصوصی و تعاونی‌ها) و در اولویت قرار دادن بخش تعاون نسبت به بخش خصوصی، تعاونی‌ها می‌توانند بسیاری از فعالیت‌ها و امور دولتی قابل واگذاری را بر عهده بگیرند و خدمات مورد نیاز جامعه و خلاء موجود را وسیله خود اعضای تعاونی‌ها تأمین نموده و از این طریق هم نیازهای جامعه را در سطح خرد و کلان برآورده ساخته و هم برای اعضای تعاونی‌ها زمینه اشتغال و کارآفرینی سالم را فراهم نمایند.

حل معضل بزرگ بیکاری جامعه فعلی ایران و دغدغه جدی اشتغال، تنها از توان بخشی دولتی و خصوصی کارساز نمی‌باشد به عبارت دیگر امروزه در عصر جهانی شدن و برداشته شدن سرحدات و مرزها، بخش دولتی به تنهایی قادر به حل مشکل بیکاری نمی‌باشد چرا که استخدام در بخش دولتی به ندرت صورت می‌گیرد و سیاست دولت مبنی بر کاستن از بار سنگین این بخش باید عملی گردد. لذا استخدام و جذب نیرو در مراکز دولتی آن طور که باید و شاید مقدور نمی‌باشد. در بخش خصوصی و با فعالیت‌های انفرادی نیز مشکل بیکاری جمعیت

جوان و فعال و نیازمند کار و شغل به کلی حل نمی‌شود، زیرا فعالیت‌های اقتصادی بخش خصوصی در کشور ایران اسلامی عمدتاً در زمینه‌های خدماتی، تجاری، پر رزق و برق، دلالی، فعالیت‌های سرمایه‌بر و نه کاربر و موارد مشابه دیگر رونق و گسترش لازم رانیافته است و کمتر در زمینه‌های مولد، کارآفرینی بخش خصوصی کافی و وافی نمی‌باشد.

از طرف دیگر اثر نیروهای بیکار جامعه فعلی ایران به ویژه تحصیل کرده‌ها و فارغ التحصیلان دانشگاه‌ها فاقد سرمایه کافی و در گردش برای آغاز و تدارک فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و ایجاد منبع درآمد و زمینه شغلی می‌باشند و اغلب به لحاظ سرمایه کم و ضعیف و فقدان سرمایه کلان و توانمند اقتصادی چشمگیر و کافی از موانع و ترمز غیرقابل در جوانان بیکار برای آغاز حرکت فعالیت در زمینه‌های مختلف می‌باشد. به نحوی که استعدادها و توانمندی‌ها و پتانسیل‌های بالقوه و یافته‌های علمی و تخصصی قشر تحصیل کرده تبدیل به اشتغال زایی و کارآفرینی نمی‌شود و عمدتاً بلا استفاده می‌ماند. به عبارت ساده‌تر نیروی بیکار در شرایط موجود به تنهایی قادر به انجام کار نمی‌باشد. بنابراین مشکل بیکاری فعلی ایران فقط به دست بخش تعاونی گره‌گشایی خواهد شد و نیروی بیکار جویای کار و شغل می‌توانند با تشکیل تعاونی‌های مختلف و ادغام سرمایه‌های فکری و مادی و تبدیل سرمایه‌های کوچک به سرمایه‌های کلان و کارساز و با در کنار هم قرار دادن مهارت‌ها و توانمندی‌های مختلف در زمینه‌های مختلف و متنوع بسیاری از نیازهای خود از جمله اشتغال را با فعالیت‌های گروهی خودشان برآورده سازند و اغلب نیازهای جامعه را نیز برطرف نمایند و زمینه‌های شکوفایی بسیاری از زمینه‌ها و موارد احیاء نشده را به فعل برسانند.

نقش تعاونی‌ها در جهان توسعه اقتصادی

منظور از توسعه اقتصادی در یک جامعه افزایش میزان تولید انواع محصولات و

خدمات به تناسب جمعیت و بالفعل کردن همه پتانسیل موجود برای بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی آحاد مردم است. هر یک از مکتب‌های مختلف اقتصادی عامل خاصی را مؤثر در توسعه شناخته‌اند. پرفسور آرتور لویس معتقد است، صرف نظر از منابع طبیعی کافی و علل فرعی دست دوم اساساً توسعه نتیجه فعالیت‌های انسانی و کار و کوشش افراد و مجاهدت همه طبقات جامعه است. توسعه اقتصادی از نظر وی ملول سه علت یا عامل اصلی است:

- ۱- سرمایه
  - ۲- استفاده از علوم و به کار بردن روشهای جدید در کار و تولید
  - ۳- وجود نهادهای مطلوب در جامعه
- مانند قوانین، رسوم، اعتقادات و سنت‌های مطلوب و موافق با توسعه (فرهنگ متناسب با توسعه در کشورهای در حال توسعه) نظام تعاون وسیله مؤثری برای استفاده مکنون استعدادها و نیروهای جامعه و تحقق هدف‌های رشد اقتصادی است. اصل برابری و تساوی افراد، پیشرفت سنت‌های آزادی و دموکراسی را نهادینه می‌کند و تمام این ویژگی‌های مثبت را در نظام تعاون می‌توان جستجو کرد. زیرا تعاون بهترین وسیله ایجاد همبستگی و وحدت اجتماعی است.

نتیجه‌گیری

جهانی شدن روندی اجتناب ناپذیر است که از مدتها پیش اتفاق افتاده است و دارای آثار و پیامدهایی بوده و خواهد بود آنچه مسلم است به علت وضعیت متفاوتی که جوامع گوناگون دارا هستند، نسبت به این پدیده از خود واکنش‌های متفاوتی را نشان داده‌اند.

منابع و مأخذ

- ۱- جهانی شدن، رشد و فقر نوشته پلی کالیر و دیوید داله (تحت نظارت نیکلاس استرن) ترجمه غلامحسین فیروزفر
- ۲- جهانی شدن و جهان سوم (روند جهانی شدن و موقعیت جوامع در حال توسعه در نظام بین الملل) سید عبدالعلی قوام دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، تهران ۱۳۸۳